

Poslednji akt.

Povest iz literatovega življenja. — Spisal Ivo Trošt.

Torej še ta-le akt mojega življenja!

Načrt je sedaj dovršen. V romanu „K Nirvani!“ sem glavni junak, Branimir, jaz sam, in tvarina moje ponesrečeno življenje, in konec — zevajoči prepad med vzori in resnico. Branimir slednjič mora omagati pod težo, ki si jo je nakopal sam s svojim hlastanjem za nedosegljivo zvezdo pisateljske slave; kot pravi moderni prenasitež si sam pretrga nit življenja.

To bo ugajalo nedvomno, bo moralo ugajati tudi najstrožjemu kritiku, idealistu ali realistu. Saj bom natrosil za naslado vmes vse polno pikantnih podrobnosti — včasih nisem bil za to — iz lastnega doživetja in preraznovrstnih dovtipov iz premnogih knjig priznanih in svetovno slavnih pisateljev.

Slednjič pa — zvest svojim nazorom — je ugibal nadzornik deželne užitnine, France Dolgan — sklenem zares tudi jaz sam siloma svoje življenje. S tem zbudim v čitajočem občinstvu simpatijo za pisateljevo osebo, kar je gotovo potrebno, in moja prerana, a neizogibna smrt jo tudi zbudi, in romanu bo zagotovljen uspeh, dasi mene ne bo več, ki bi ga užival. Naj ga pa drugi . . .

Poslednji akt malovredne drame mojega življenja bo torej doigran, izvrstno doigran. Rešim se sramote zaradi poneverjenega denarja in si priborim nevenljivo slavo med narodnimi pisatelji.

Tako torej: pero in revolver! Ha, ta-le revolverček!

I.

Skozi napol pridvignjene zavese je prihajalo v tesno sobico le malo svetlobe. Vse stvari je odeval neki otožen mrak, polneč srce z nemirom in negotovostjo. Za pisalno mizo je sedel junak bodočega romana „K Nirvani!“, Dolgan-Branimir. Glava mu je slonela v dlani leve roke, desnica je, kakor že navajena, uhajala tja v ošiljeni konec brade,

kjer so si prsti izbirali najlepše in najdaljše niti ter jih neusmiljeno pulili in mrevarili. Nič bolje se ni godilo Branimirovim brkam, ki so nepozvane zlezle v levem kotu ustnic pod oba podočnika. Na mizi pred njim je bil velik nastavek s predalci, na vrhu nastavka pa je slonel prav zložno angel iz mavca, podpiral brado z roko in zrl melanholično po sobi. Omara in postelja sta, kakor pisalna miza ob oknu, kazali, da bivavec te sobice ni še utegnil mnogo misliti o enotnem slogu, o moderno urejenih bivališčih. Nekoliko podob — sami barvotiski — na stenah je kričalo, da ni Dolgan preštudiral nobene slikarske šole. Na zid je obesil, kar je bil dobil in kakršno je bil dobil: poleg prizora o solnčnem zahodu iz daljnje Škotske je nataknil svoj klobuk à la calabrese — seveda, umetnik! — poleg podobe rojstne vasi svoj svršnik. Na steni poleg vrat je stal v lični, v gotiškem slogu izrezljani kapelici — kip Lurše Matere božje, spomin in dedščina njegove matere, ki mu je na smrtni postelji zapustila tudi prav majhno srebrno svetilnico, da jo obesi pred kapelico ter prižge v nji lučico vsaj ob sobotah in pred Marijinimi prazniki.

Na predalnik je bil postavil pod starinsko zrcalo za lepo brušenim steklom fotografijo, kažočo koketno se nasmihajočo devojkco. Starodavna stoječa ura poleg nje je prav sumljivo klecala na eno stran ter skrivala v svoji notranjščini Branimirov strah in nesrečo — ključ k blagajnici podpornega društva užitninskih uradnikov.

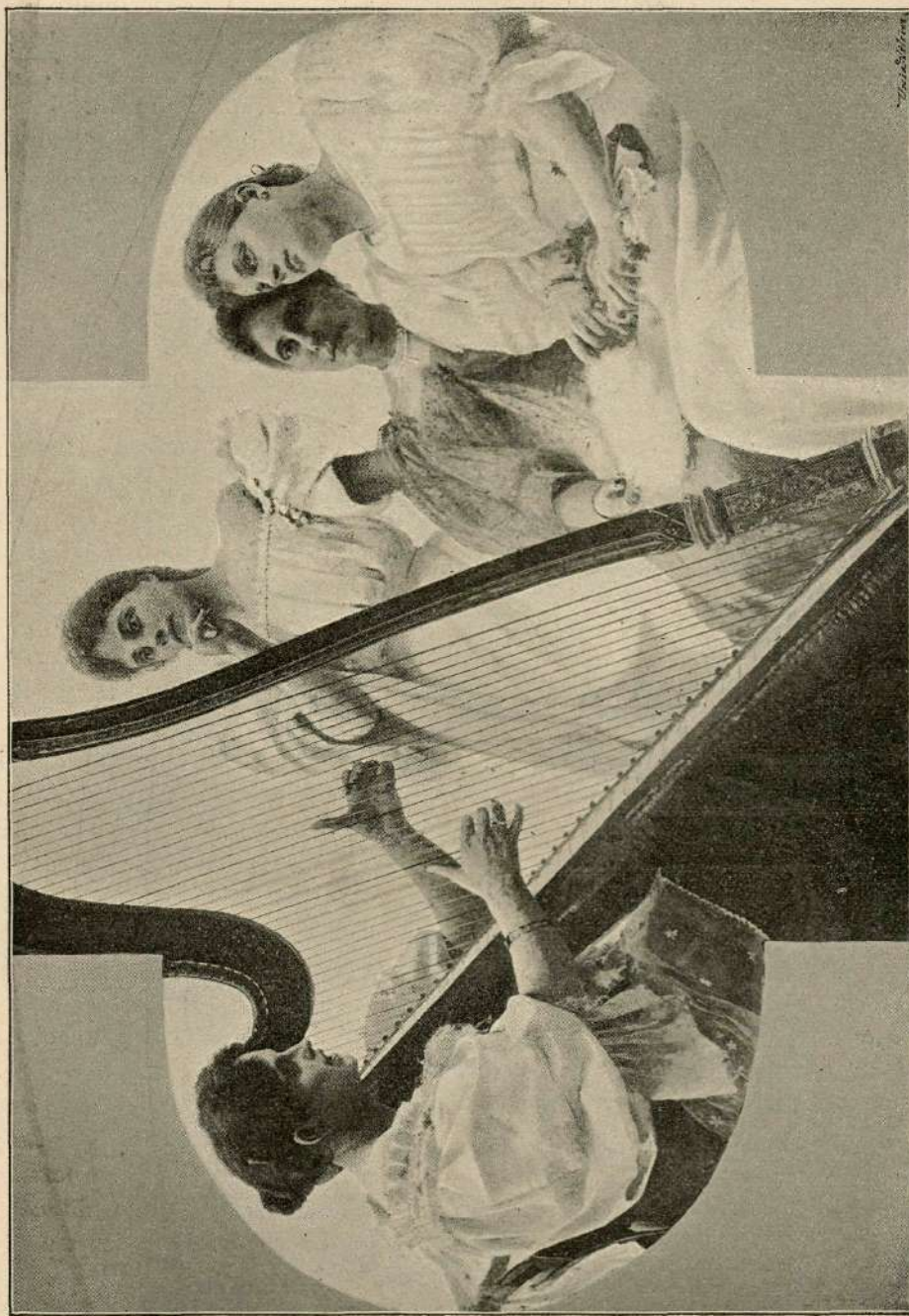
Dolgan ni opazil, da prihaja skozi okno vedno manj svetlobe, ni slišal, da hodijo ljudje z dela tam zunaj po cesti mirno domov, in tudi ne, da se oglašča ne daleč tam od stolne cerkve večerni pozdrav zvona, ave Maria . . .

Ne, vsega tega ni slišal, ni maral slišati.

Ali se ni pripravil, da začne nocoj roman „K Nirvani!“ ?

Da, da, to svoje največje delo mora začeti, mora je dovršiti, preden pride višji nadzornik pregledavat društveno blagajnico, iz

plaval v oddaljenih doživljajih nekdanjega in sedanjega boja za kruh, sanjal je o prihodnjih uspehih senzačnega romana, o krvi

Ivan Tisov.

Glasba.
Iz knjige „Spomen - cvieće“; izdala „Matica Hrvatska“.

katere je izginil za prvim še drugi stotak in tretji in četrti...

Stemnilo se je že in Dolgan ni še mislil, da bi bilo treba prižgati luč. Njegov duh je

„Dom in Svet“ 1901, št. 10.

pisateljevi in njega pisateljski slavi. Videl je že, kako se mu pod roko grmadi pola na polo, za poglavjem poglavje, vse izborno urejeno, vse resnično. Kaj šele tragični konec?

To ga je dvignilo na noge.

Napravil je luč, jo zaslonil z zelenim porcelanastim klobukom ter jo postavil na mizo, kjer je ležala pred njim — prazna pola, a ne daleč od pole — blagajnična knjiga...

Vse domišljije je bilo hkrati konec.

*

France Dolgan - Branimir je že zarana čutil, da se bo brez njega le s težavo pomikal naprej voz slovenske književnosti. Če mu je ciganka prorokovala, kakor baje Jurčiču, srečo in slavno bodočnost, in ako ga je pevka Vila sprejela v svoje pobratimstvo in častno službo, o tem je sam najrajši molčal, zlasti z ozirom na to, da je najbolje govoriti resnico. Vzrok, da je čutil potrebo včasih spravljati svoje misli na papir, je moral biti nekje globočje, v dnu njegove nravi. Začel je pesniti — kakor doslej že marsikdo izmed nas — v peti šoli, le s to razliko, da je marsikdo v peti začel in v sedmi tudi nehal, a Dolgan je v peti pustil sicer šolo, ne pa pesništva. Varno, kakor bi se bal, da se hkrati polomi vsaj polovica tistih kruljavih stikov, je nosil s seboj drobno knjižico in jo pokazal le v zadostni varnosti samo najzanesljivejšim prijateljem.

Umril mu je namreč tedaj oče, ki je le s težavo plačeval zanj nekaj hrane in borno stanovanje. Stric pa tudi ni zapustil materi njegovi družega kot nekaj hišne oprave; a sorodniki so pričakovali, da jim ostavi bivši kanonik — milijone.

Odličnjak Dolgan ni bil in je to svojo posebnost opravičeval z izgovorom, da tudi drugi večji naši duhovi in celo največji duhovi drugih narodov največkrat v nižjih razredih niso kazali poznejšega talenta. Dolgan ni mogel nadaljevati šole v višjih razredih, kakor bi jo bil rad že spričo priljubljenega pesništva, zato nam pa tudi nikdo ne more jamčiti, da bi pozneje ne bil — odličnjak.

Poslej je skrival svoje stare in nove pesmi po znamenitejših prodajalnicah glavnega mesta, koder je izkušal služiti si kruha, pa je izkusil v dolgočasnih komptoarjih več-

noma le življenja grenkost. Prav mnogo je čital in vztrajno upal, da vzide nekoč zvezda njegove pesniške slave. Boječ se, da je že blizu in da vzide celo brez njegovega začudenja in slavnostnega speva, je poslal nekaj svojih lepo pisanih prvencev raznim uredništvom leposlovnih listov —, na ogled. Zvezda slave se ni še marala prikazati. S svojimi prvenci je Dolgan doživel prvo razočaranje. Nekateri so mu jih vrnil kar gole brez vsakršnih opomenj, drugi so ga pa opozorili — brez vrnjenih pesmic —, da ima sicer dobro voljo, morda tudi zmožnost, in njegova bodočnost da obeta še mnogo, toda za sedaj še ti, dasi izvrstni prvenci, ne smejo na beli dan. Treba potrpeti, opazovati in učiti se, učiti, največ pa še — misliti...

Neki urednik je svetoval Dolganu, naj poizkusi poleg neznatnih liriških pesmic tudi balade in romance, in mladenič se je trudil noč in dan, da mu je bila glava polna samih balad in romanc, kaj šele listnica! Ko je zahtevala neka gospica v prodajalnici račun za nekaj metrov clotha, je Dolgan, zamišljen v bodočo srečo, vprašal: „Prosim, ste-li vzeli balade ali romance?“

To mu je izkvarilo srečo v trgovini.

Šel je za kruhom po raznih pisarnah, pa je našel dolgčas in nezadovoljnost. Slednjic je nekako zašel — kakor že neredko kdo — k finančni straži, kjer je sicer dobil kruha, pa je tudi nekaj let zastonj upal, da ga, upoštevaje njegovih pet šol, povišajo v nadpaznika.

V teh letih je zares zagledalo nekoliko njegovih omlednih prvencev luč sveta v mladinskem listu. Dolgan je mislil — tedaj v devetnajsti pomladi življenja —, da se mora vsled tega solnce odpočiti vsaj za nekaj dni ter sijati samo nad njegovo velezaslužno glavo —: pa se ni živ krst zmenil ne zanj, ne za njegove pesmice. Urednik mu ni niti odgovoril, dasi mu je Dolgan pisal zelo obširno pismo o svojih načrtih in osnutkih. Omenil mu je celo zasnovano dramo v verzih...

Znanci so trdili, da so prvenci zares le prvenci, a za prvenci pride kaj boljšega, popolnejšega. To je upal ter jim glasno pri-

trdil tudi France Dolgan in je začel tožiti o krivicah, ki se mu godé že sedaj vsled njegove prihodnje slave v finančni službi. Do konca so se mu zamerili in pa on svojim predstojnikom, trdečim, da je domišljav in siten. In neko lepo jutro je pozdravilo Dolgana ali pesnika Branimira — kakor se je podpisaval —, ko je kvaril papir in čas v neki pisarni deželne užitninske naklade.

Upal je, da mu bo življenje tukaj še najbolje ugajalo že zaradi vedne premembe in obilega občevanja z ljudmi. Z baladami in romancami se je poizkušal pa še brezuspešneje nego z liriko, dasi se je učil marljivo in marljivo tudi vršil svojo službo. Prebrskal je vse poetike, antologije in vse najboljše pesnike, poezije pa le ni našel. Svojim izdelkom ni mogel vlti onega duha, vsled katerega bi jih mogli drugi imenovati poetične. Nekateri so jih nazvali še dovolj posrečene fotografije, drugi policijske in geografske spise, hudomušneži pa — povezane otrobe . . . Vsled premnogih neuspehov je za nekaj dni klonil duhom. Iskal je drugačne zabave.

Kakor je prej zasledoval pesniškim izdelkom resnično pesniško stran in vrednost, pa je le ni našel, tako je poslej z dušo in telesom begal za službeno zabavo. Proučaval je deželne režije praktično in teoretično stran ter obe primerjal z istino. Danes tukaj, jutri tam, večna prememba iz kraja v kraj mu je ugajala. Opazovati je začel razliko med stanovniki raznih krajev, potem razliko posameznih ljudi ter jih je tudi presojal po ti razliki. Tisto malo dušeslovja, ki ga je prelistal po nasvetu nekega urednika, je sedaj poiskal in zopet prebiral, pa se mu je zdelo premalo. Zaželel si ga je več, le več. Dobil je in čital, ne, požiral . . . S tem se je pa tako izpopolnil v službeni praksi, da je prelahkomišljenemu sleparju ugenil misel kar izpred nosa. Ljudje so mu očitali, da je siten, a njegovi gospodarji, da je vesten uradnik in še preveč vesten v opisovanju raznih kaznivih slučajev.

„Vi pišete, kakor v noveli in romanu!“ mu je nekoč očital revident.

„E, tako se mi zdi potrebno. Kaj hočemo? Ali morete iz nekaterih čaček naših dacarjev spoznati stranko in njen namen?“

No, revident je mislil praktičneje:

„V tem se sicer vidi, da Vam ne manjka pevskega poleta, a brez tega — verujte mi — izhajamo pri nas prav lahko. Brez zamere!“

Dolgan je videl v ti opomnji dovolj očiten migljaj, naj se loti — pripovedništva . . .

Opisaval je vse mogoče predmete, slučaje in doživljaje ter z nekaterimi spisi celo ugajal javnosti in raznim uredništvom. Toliko ga pa le niso pohvalili, kolikor je sam mislil, da je vreden. In tolažil se je: — To mora biti nevoščljivost, grda nevoščljivost — ter pisal naprej o vseh mogočih in nemogočih stvareh in dogodkih. Svoje premnoge izdelke je razpošiljal kakor podjeten tovarnar na vse kraje. Nekateri so mu njegovega „uma svitile meče“ spodobno vrnili, drugod so mu samo javili, da so njegovi „meči“ že zarjavili in premalo obdelani, tretji niso hoteli o njegovih „svitlih mečih“ vedeti prav ničesar ter so poslani popisani papir molčé porabili za — omôte.

„Vraga!“ je vzkliknil nevoljno, „ali tudi tukaj ne vem, kaj je poezija?“

In res ni vedel. Najbolj naklonjeni urednik mu je pisal nedavno: „Vaše povesti so vsakdanje, brez zapletka, brez razvozljanja; pripovedovanje mrtvo, pusto, brez vsakršnega življenja in zanimne sile — kakor jed brez soli. Vadite se, vadite se!“ . . . Konec: Da njegova prihodnost šele pokaže sadove dolgoletnega truda — ta konec je znal iz glave, kakor amen v očenašu.

No, v službi je imel boljšo srečo. V nekoliko letih so ga izmed navadnih dacarjev dvignili na revidentski stol in mu s tem tudi povišali ugled in dohodke. Kmalu potem ga je obiskal višji nadzornik, našel vse v najlepšem redu ter ga vprašal slednjič šaljivo, kaj dela Pegaz.

Dolgan je zardel, kakor devotka o prvi snubitvi, in srce v prsih je začelo svoje delovanje v nekem hitrejšem taktu. Prijazno se je nasmehnil in odgovoril resnico: „Marsikaj, gospod višji nadzornik.“

Dolganu je bilo znano, da je gospod Slavec velik prijatelj in poznavatelj pa tudi pospeševatelj slovenske in slovanske umetnosti, zato se je nadejal: — To ali ono izmed mojih povesti bo vzel sedaj-le pod kritični nož. — Pa se je motil.

„Ko bi Vi pisali polovico manj in mislili, to se pravi, tvarino umetniško obdelali za polovico bolj, bi Vam čestital, da ste na pravem potu.“

Dolgan je bil poparjen; verjel pa ni in svojeglavno kvaril papir po noči in po dnevu — brez uspeha.

II.

Ko so bile zopet nekatere Dolganove stvari objavljene v domačih knjigah in časopisih, je na to opozoril njegov tovariš, revident, Dolganu podložne dacarje. Ti so ga začeli zaradi tega splošno spoštovati, nekateri pa zavidati in najskrajnejši nepoboljšljivci pa norce briti iz njegovih spisov in njegovega pisateljskega daru; vsi so pa radi pili na njegovo zdravje in njegov račun, ko je hvale in šale omamljen plačeval jed in še rajši pijačo, da so ga še in še povzdigovali v deveto nebo.

Ker se je včasih, zlasti predpoldnem, vendar zavedel iz sladke omamljenosti ter, bore novce odštevši od večernega računa, očital častivcem neiskrenost, so ga ti ob ustanovitvi podpornega društva izvolili svojim — blagajnikom. Ta dokaz spoštovanja je Dolganu zadoščal za nekaj mesecev.

Zopet je prijel za pero in zopet pisal. Redno je pobiral doneske za novo društvo in redno opravljal svojo službo, rad plačeval pijačo svojim častivcem in nerad prejemal od raznih uredništev nazaj plodove svoje muze — z opazkami in brez opazk.

Kot pregledovavec je imel vedno širji delokrog, zato se je razširilo tudi število njegovih oboževavcev in — izkoriščevavcev. Vsak, tudi poslednji dacarski vajenec, rusoglavi Puntarič, je že znal nacistirati nekaj naslovov na spisih „gospoda revidenta“. Vsi so vedeli, da to deluje z električno naglico; možje častiti in časti vredni so ob različnih

društvenih shodih sedeli za mizo, pili Dolganovo vino, pušili njegove smotke in cigaretko, zbijali šale ter — Dolganu na račun — obdelovali — literaturo, kakor so mogli in dokler so mogli. Z različnih krajev in različnih nazorov, kakor različne naobraženosti možje, so se strinjali samo v tem, da piše gospod Dolgan tako, kakor je njim in mora biti vsakomur najbolj všeč.

*

Z višjim nadzornikom Slavcem sta hodila pomladnega popoldne med zelenečim drevjem po bližnjici v sosednjo vas. V logu se je oglašala kukavica redno in dolgočasno kakor stara ura. Kos je v goščavi kratkočasil s petjem svojo okolico in svojo boljšo polovico; petje drugih krilatih pevcev se je pa zlivalo s cvrčanjem crikov in drugih žuželk, s šumljanjem potoka in šumenjem lahne sapice v vrhovih dreves v en sam mogočen spev, spev probujajoče se narave.

Slavcu in Dolganu je vrelo v srcu neko praznično-mehko čustvo. Nadzornik Slavec je bil danes po obedu zapalil debelo smotko ter začel pogovor o lepih umetnostih, zlasti o leposlovju, hoteč docela pretehtati Dolganovo zmožnost.

Z uspehom ni bil nezadovoljen.

„Ali veste, kaj je secesija?“

„Izrodek umetnosti na koncu devetnajstega stoletja, ki pa ne ostane brez vpliva na druge slovstvene smeri.“

„Dobro. Vas ne veseli ta slog?“

„Ne, gospod; jaz ljubim naravo in naravni razvoj.“

„Hm! Čudno, pa Vam očitajo neistinost in neiskrenost! Glejte, ali je narava mrtva, neiskrena? Ta-le božji dan!“

In Dolgan je začel zopet o sreči, ki je potrebna, kakor povsod, tudi v poeziji, in o nevoščljivosti, ki ni potrebna nikjer, in o konkurenci in kritiki. A za vse to je bil Slavec skoraj gluh, dasi bi bil Dolgan rad govoril vsaj celo popoldne in do polnoči.

„Katera smer pa Vas najbolj veseli?“

„Vse in nobena, gospod. Oprostite, da govorim naravnost, kakor ste mi dovolili.“

„Dobro! To je nekaj. Torej samostojno. Pa čutite ob stvarjenju tudi, kaj je poezija — ali se Vam samo zdi, da morate znesti nekaj na kup, kakor otroci, ki zidajo danes iz kamenčkov hišo, a jutri iz istih kamenčkov oltar?“

„Zdi se mi, da čutim.“

Slavec je pričakoval obširnejšega odgovora. Molčé je pihal smodko, in molčé je stopal poleg njega revident Dolgan. Slavcu se je prvotno mnenje o Dolganovi zmožnosti in njegovem talentu zelo izpremenilo po zadnjem odgovoru. Mislil si je:

„Ta je tudi izmed tistih umetnikov, ki ne vedó, kaj je umetnost. Hm! Zidar hoče zidati, pa ne vé, kaj je stavbarstvo, čemu stanovališče, hiša?“ — Hkrati se je pa tudi spomnil, da prejšnji Dolganovi odgovori ne kažejo toliko nevednosti. Morda bo pa vendar le še kaj iz njega? Ko bi imel spretnega voditelja in pa pesniškega poleta!...

Došla sta že blizu vasi. Slavec je ponudil spremljevalcu novo smotko in ga opozoril, da se treba pripraviti na službene posle, pa dostavil še službeno-resno: „Vi se morate zaljubiti!“ In rahel nasmeh mu je zaigral okrog ustnic, da sta se osivela konca brk doteknila zarjavelih lic, potem je pa dobrodušno pogledal Dolgana, ki je že iztežka prenašal danes toliko težo presenečenj. Natihom je vzdihnil: „Moj Bog! O tem še nisem mislil! To bo pomagalo!“ — —

*

Dolgan je došel popoldne iz glavnega mesta in je zopet sedel v pisarni, gledal skozi okno na prašno cesto in po cesti tja naprej v nedozirno daljavo. Sladek nasmeh se mu je zibal okrog usten in pogled mu je nehoté ušel gori v srednje predalce, kjer so čakali nadaljevanja nebrojne povesti, novele, črtice, romani... Višji nadzornik Slavec je bil namreč ugenil, ko mu je svetoval, naj si poišče srce, ki ga bo umevalo in ki mu bo gonilna moč za slovstveno delovanje...

Nedaleč od njegovega stanovanja je bila gostilna, in v to gostilno je hodil Dolgan, če ni bil uradno zadržan, redno kakor ura,

vsak dan tolažit svoje notranje potrebe. Ker ni bil pretiran v nobeni stvari, je bil gostilničar, zlasti pa gostilničarka zadovoljna z mirnim, skromnim in rednim gostom, gost pa s hrano in postrežbo. Saj vsled prerazličnih misli in načrtov čestokrat ni opazil, da drega juho z vilicami in zajemlje za prikuho namesto praženega krompirja — solato z žlico.

Kdo naj se čudi, če ni zaporedoma več dni opazil niti tega, da mu prinaša jed in pijačo namesto gospodinje njena daljna pa lepa sorodnica, Lina, nedavno šele šoli odrasla mladenka, črnih obrvi, žarnih oči. Dolgan je zagledal to bistveno izpremembo komaj potem, ko je po nadzornikovem navsetu jel gledati tudi že drugod po dekletih, kje bi kazalo bolje.

Izbiral pa ni tako, kakor sedanji materialni svet izbira neveste, izvoljenke. Bilo mu je samo za ljubezen, vzorno, čisto ljubezen, ki bi ga bodrila, vodila k popolnosti in k pisateljski slavi. Le nekoliko sitno se mu je zdelo — staremu mladeniču — to povedati svoji izvoljenki, katere pa še ni bil dobil. Poizkusil je tuintam pri znanih rodbinah, ki so bile ž njim v službeni zvezi. Ljudje so se čudili. Dacar Puntarič je naravnost ugenil: „Naš gospod revident se bodo menda ženili. Zdaj pa, adijo pijača! Vse bo pustil ženi!“ — Dekleta, ki so se nadejala, da gotovo misli nanje, so se pa pogovarjala na tihem med seboj: „Joj, kako je ta človek neroden!“ Vendar si ga je želela vsaka.

Dolgan je namreč mislil, da mora vso stvar pričenjati in igrati do pičice tako, kakor je čital in pisal v romanih in novelah. No, dekleta so se mu smejala. Lina pa se je dan za dnem dalje mudila pri Dolganovi mizi. Sedaj je popravila servieto, potem nož ali vilice, obrisala žlico, donesla kruh, dosolila juho in vztrajno pogledovala gosta z žarnimi očmi, za katere Dolgan ni mogel biti slep. Opazujé njen pravilni profil, si je mislil: — Ta je poosebljena poezija. Prav taka mora biti!

Gostilničarka je kmalu spoznala, da Lino zanima doslej tako tihi in redni preglednik.

Zato je ni nič posebno silila nazaj k sorodnikom, Lini se pa tudi ni mudilo.

Kolikor se je naučila in še ni bila pozabila, prišedši iz šole, je zadoščalo, da je umevala Dolganovo srčno rano. Tedaj je bil on že preko tridesetih let, in deklica se ni čudila, ako ni v njem tako kipelo, kakor so ji pripovedovale nekdanje prijateljice, da vre in kipi v mladeničih, ki še niso prekorali vojaške dōbe življenja. Lina si je mislila: — Sicer ni živahen in vesel, kakor bi moral biti, a dober bo. Druge bodo čakale še takega, pa ne dočakale.

V nekoliko dneh je poiskala i ona nekaj naslovov in prečitala nekoliko njegovih spisov — po stari navadi — samo v začetku in na koncu. To ji je svetoval Puntarič, ki ji je tudi posodil tiste stvari. Poslej je pa Dolgan posedeval pri Lini vsaj še trikrat toliko časa kakor prej.

Tudi o tem, kaj je poezija, sta se kmalu ujemala popolnoma — seveda le v besedah. Vsa drugačna je bila o tem neoporečna istina: On je videl v nji svoj uzor, ki ga dovede do pisateljske slave, ona pa v njem živ steber, h kateremu jo zagotovo in čim prej priklene sv. zakon. Dolganu podložni dacarji so pa pozneje napivali vrhuncu njegove pisateljske slave in Lini Ločnikovi, njegovi nevesti. To mu je dobro delo in Lini tudi. Zato je bilo treba novo napitnico tudi vselej spodobno zaliti.

V nekoliko tednih je pa čutil Dolgan, da ga srce vleče k Lini tudi tedaj, kadar ima pisateljskega dela in drugega opravila. Čudno! Tega bi pač ne bilo treba. Toda nič ni pomagalo. Ljubezen — bolezen. To je kmalu uporabila tudi Lina ter z ljubeznivostjo vabila Franceta Dolgana vedno tesneje k sebi, potem pa — ko je imela ribico že v mreži — izkusila ž njim govoriti resno besedo. In govorila jo je, in Dolgan ji je pritrdil. In srečen je bil, srečen, kakor še ni-

koli prej. V slasti bodoče, zagotovljene sreče pa ni opazil, da mu je za toliko prijateljev, toliko napitnic in toliko neporavnanih računov ter toliko dragocenih darilc, ki jih je zahtevala Lina od njega dan za dnem — zelo premajhna mesečna plača. Segel je na posodo — v društveno podporno blagajno...

In tisti večer, ko je iz pisarne gledal skozi okno v daljavo, je videl v bližnji bodočnosti poleg sebe svojo Lino, bogato nevesto, poravnan dolg v blagajnici — z njeno doto — in še nekoliko tisočakov, s katerimi bo lahko sam zalagal svoja — nesmrtna dela.

Iz te sladke omame ga zdrami trkanje.

V pisarno stopi mali Puntarič, razoglav in rusih brk. Ko se je odkril, so mu strčali lasje na glavi tako, kakor žarki naslikanega solnca.

„To-le mi je izročila gospica Lina!“ Pred Dolgana na mizo položi dehteč ovitek. Ustnice se mu nerodno razširjajo v službeno prijazen posmeh, a brke se mu hkrati povesijo, kakor bodeča neža, ko se bliža dež. Revident namigne rusoglavcu, naj odide. Takoj je ostavil sobo, in za njim se je širil duh po slabih smotkah in po vinu...

Na lični vizitki so stale skrbno in srečno kakor za lepomisje v šoli dovršene črke, sestavljajoče za Dolgana usodne besede: — Kako koprnim po Vas! Ali ste prinesli obljubljeni nakit? Prav težko Vas čakam. Prídite skoraj! — Lina.

Dolganu se posvetijo oči, pa zopet stemné. Vizitko prime z obema rokama in jo nad uradnim zapisnikom sloneč gleda, dolgo gleda... Od vizitke mu je ušlo oko nehoté na blagajnično knjigo podpornega društva, in prišlo mu je na misel: Ta-le bo pomagala tudi za nakit. Saj potem, potem pa založim vse — — — Tovariši mi zaupajo: denarje preštevam sam!...

Vstal je in se odpravil v gostilno.

(Dalje.)

Poslednji akt.

Povest iz literatovega življenja. — Spisal Ivo Trošt.

(Dalje)

III.

Dolgan je pisal, pisal...

Očetovsko mu naklonjeni Slavec je rad priložil, vračaje mu prebrane rokopise, še droban listek s še drobnejšo pisavo, kjer mu je svetoval marsikaj dobrega pa odsvetoval premnogo nebistvenost in trivialnost.

Dolgan je čutil, kako se izpopolnjuje, in tudi Slavec mu je to zaupal; nobeden pa ni umel, kako da mu razna uredništva navzlic temu vračajo rokopise ali pa jih ne priobčujejo molčé. Zaradi tega ni obupaval.

Saj mu je bilo srce tako polno dobrih, plemenitih in zrelih misli in ljubezni. Tudi ljubezni...

Z Lino sta že vse dognala, kar se jima je zdelo potrebno za poroko.

Začela sta čutiti, da sta zares ustvarjena drug za drugega. Zato sta občevala vsak dan zaupneje. Povedala sta si vse doživele križe in težave, še rajši pa veselje in prijetnosti. Dolgan se je veselil njene iskrenosti in celo otroške naravnosti.

Neki dan mu je zaupala, da ni njena dota niti tolika, kakor jo ima navadno kmečko dekle. France Dolgan je pa z grozo in strahom v srcu izprevidel, da njena dota ni niti tolika, kakor njegovi — dolgovi.

In veselje mlade dvojice je izginilo, kakor izgine krasota pomladnega jutra, ko se še pred poldnem pridrevé hudourni oblaki z gromom in treskom.

Krčmarica je bila namreč vso stvar urenila zelo praktično. Samo da ga privabimo, si je mislila, potem ga že Lina priklene na-se, saj zna; ona je moje krvi! — In z neopisnim zadovoljstvom se je spomnila, v kako veliko srečo so ji štele tovarišice, da je znala tako zgodaj in tako spretno ujeti moža. Modrovala je pa zvečer z možem še dalje: „E, poznam jaz take ljudi! Nekaj je gotovo pri-

hranil, čeprav plača prijateljem kak poliček pijače. Taki so stari samci!“

Mož ji je pritrdil, kakor vselej.

Dolgan je res plačal mnogo Lini za nakit, po katerem je uprav hlepela, mnogo prijateljem za pohvalne in vzpodbujevalne besede, in dalje ko je premišljeval svoj položaj, toliko bolj strah ga je bilo zakona z Ločnikovo Lino.

Ta je pa kmalu slutila, zakaj ima Dolgan vedno več uradnega posla zunaj, da mu ni treba obedovati doma pri njej, kakor po navadi, in kmalu se ji je tudi zazdelo, kaj je krivo nevšečnemu razdoru. Tedaj se je odpravila domov, prejokala celo noč in cel dan, in prav nič ji niso branili in tudi ustavil bi je ne bil nikdo.

Mali Puntarič je ugenil, da se zato ni poslovila pri Dolganu, ker se ji je preveč mudilo domov — iskat drugega moža. Društvo se je krohotalo rjavčevemu dovtipu, Dolgan se pa le ni omajal, da bi plačal za pijačo, kakor običajno ob prilikah, ko so se zbrali v trgu dacarji širnega okraja ali pa odborniki podporne blagajnice.

Nemirno so se spogledovali in počasi, vsak zase srebali iz kozarcev. Puntarič je že nevoljno mrdal z brkami, kakor zajec, in izkušal sam spraviti nekoliko več živahnosti v družbo. Popravil je brke na levo in desno, pa so ga slušale, kakor bi bile jeklene, in pripovedoval je potem, ko so že drugič z laskavo napitnico proslavili nepreračunljivo Dolganovo modrost, da je pustil ničemerno dekle, trčili na njegovo pisateljsko slavo — : pripovedoval je potem na vsa usta, da je sicer šla Lina domov iskat moža, pa da ga ne bo dobila kmalu.

„Toda —“ možiček je slastno mlasknil z jezikom in pogledal tovariše, potem dvignil kupico — „na zdravje — že tretjič — gospodu

šefu, da ga ni cenjenemu društvu in svetovni literaturi ugrabila Lina. Živio!“

Tovariši so se smejali, smeh pa je sezal Dolganu v srce.

Pa mali rjavček se premakne na levo in desno, potegne krepko iz kupice, takoj nato iz smotke, oči mu izpod kratkih, skoro nevidnih obrvi švignejo zmagovito po vseh glavah, pa začne:

„Nekaj novega, hm, gospodje!“

Družba je pričakovala za gotovo kako debelo šalo. Puntariču so se zopet razširile ustnice, kakor zajcu, ko grize solato.

„Hm, danes je v časnikih, ali niste še čitali? — Deželni poslanec Metlika je predlagal danes, ne, včeraj v deželnem zboru, naj dežela prevzame našo podporno blagajnico ter nam iz lastnih dohodkov zagotovi penzijo, kakor jo imajo drugi deželni uradniki. In predlog je sprejet. Zato pa: Živela dacarija!“

„Toraj smo vendar dočakali?“ so se neverjetno spogledali možje med seboj. Zazvene so kupice, in vino se je zaiskrilo vsled krepkih, morda celo prekrepkih udarcev; Dolganova kupica je padla na tla in se razbila ...

„Živio, živio, gospod pisatelj! To pomeni: ex! Pa ga dajmo!“

Puntarič je še stal s kupico v roki za mizo in z napol odprtimi očmi opazoval ne navadni dogodek, potem je z izzivajočim pogledom proti Dolganu zvrnil vino v grlo in natočil drugo. Tovariši so se jeli družiti na obeh konceh mize in klicati litre in „štefane“. Novica je družbo presenetila in oživila. Dolgana je stresal mraz, vino mu ni dišalo več. Vstal je in zapustil družbo, a računa ni plačal, da-si so se vsi čudili.

„Nocoj ima že zopet ‚luno‘. Gotovo napiše kaj lepega“ — uganje prvi, in Puntarič pristavi: „Nocoj napiše gospod revident, kako dobro se bo godilo še dacarjem na svetu, ko nas ne bo več. Ehej!“

Samo nekateri so se zakrohotali; večina ni bila zadovoljna, da se je Dolgan umeknil tako nenadoma; zdelo se jim je še premalo mokrote.

Zato so nadaljevali začeto delo na svoje zdravje ...

Dolgan se je doma naslonil na okno, gledal na slabo razsvetljeno cesto ter videl bližajočo se sramoto in slednjič zavrgel vse načrte o posojilu, ki bi itak zbudilo sum o njegovi zvestobi

— Takoj bi me spoznali ter mi očitali, da sem slepar, defraudant ... Tega nikakor!

— Rajši smrt!

Nekaj tednov je nosil v prsih žareči ogenj, nekaj tednov je rjavelo njegovo pisateljsko pero, in razna uredništva so se čudila tolikemu premirju.

Slednjič je sklenil opisati svoje življenje ter je poslati odličnemu uredniku odličnega društva v glavno mesto. Dočim bodo njegov poslednji proizvod presojali imenitni gospodje, pride gotovo višji nadzornik prevzemati podporno blagajnico za deželni penzijski zaklad in — končati njegovega življenja bridkosti. S smrtjo pa opozori ocenjevalce na-se, kar delu samemu ne bo na kvar. To mu celo poviša vrednost, čeprav bo moral honorar in pisateljsko slavo odložiti za po smrti ...

In o prostih nočnih urah se je zopet zlagala v Dolganovi pisarni neutrudno pola na polo. V srednjem najvišjem predalcu nastavka na pisalni mizi se je v mogočni kopi dvigala Dolganovega življenja bridkost in prevara.

IV.

V javnosti so mnogo govorili in časniki so na široko razpravljali o poslanca Metlike predlogu: naj dežela sama skrbi s primernimi prispevki za penzijo svojim služabnikom, ki prosijo za njo že, kar ima dežela užitnino v zakupu, ter opozarjajo javno, da so na starost prepuščeni samim sebi, za podporo jim je pa — beraška palica.

Dolgan je zaman pričakoval več mesecev, da pride v ta namen višji nadzornik vsaj pregledat podporno blagajnico. Na blagajnični knjigi je pa zvesto čakal — za slučaj kakršnegakoli iznenadenja — šestcevni revolver.

V takem položaju, med življenjem in smrtjo, je Dolgan pisal in pisal povest —

dramo svojega revnega življenja ter brezupno čakal neizogibnega konca. Trpel je, da nihče ne more izvedeti, kako. Trpel je tako, da se je slednjič že privadil peklen-skim mukam. Jedel ni skoro nič, pil veliko, pušil premnogo. V družbi ga niso videli, a službo je opravljal z neko mrzličavo naglico in natančnostjo.

Strašne so bile noči brez spanja. O, ko bi utegnil še živeti! Začel bi še enkrat življenje, vse drugo in vse drugače. Ne bi se lovil za prazno peno, za puhlo slavo; deloval bi tam, kjer bi nedvomno mogel koristiti sebi in drugim duševno in materialno.

Domislil se je svojih mladih let, svoje matere, prvih besed, prvih igrač in prvih molitvic. Vse je bil že pozabil, a sedaj mu vstajajo zopet v spominu ti glasni svedoki njegovega izgubljenega življenja... Ali ga je zato učila mati, zato ga vzredila, da je oškodoval človeško družbo, da se je doteknil težko prihranjenih žuljev svojih tovarišev? Morda je zato žrtvoval njegov oče zanj vse?

Ob takih mislih se mu je zdelo dostikrat, da ne dočaka določenega trenutka, ko stopi k blagajnici višji nadzornik, marveč da si mora takoj zapoditi kroglo v glavo, sicer mu zavró možgani, se mu zmeša pamet in zmeša tudi njegov načrt s poslednjim delom.

Je-li zaslužil kaj tacega? Seveda; ali ne kaže tega režeča se mu izpraznjena blagajnica, zevajoči predalci v blagajnični knjigi; ali ne potrjuje tega njegova vest, da, vest — kje neki jo je pozabil?

Kaj, niti iskricice ni, ki bi vsaj nekoliko pričala, da ni živel popolnoma zaman? Morda — njegovi spisi. Hm, spisi! Ali bi bilo solnce zgrešilo svoj tir, ali bi bilo človeštvo v moralnem, gmotnem ali katerem pogledu sploh slabše, ko bi ne bil napisal niti besedice? Priznati je moral, da ne; priznati je pa moral celo, da bi bil on gotovo še France Dolgan, revident, morda tudi kaj več — brez dolga, brez sramote, ko bi ne bil niti enkrat pomočil peresa za javnost... Pa njegova služba? Služil je za — kruh. To delajo tudi drugi.

Živeti mora vsakdo in služiti potrebni živež. To ni nikakršna zasluga!

Ako je zvečer, ali bolje — zgodaj zjutraj, ostavil na mizi nebroj izpraznjenih steklenic in kup pepela od raznih smotk na tleh ter je potem legši v posteljo še zdihnil, kakor zdihne tudi goved, ko se vleže, ker ne zna moliti, se je to zgodilo samo iz navade, mehanično. In če se je spomnil, da je svoje dni opravljal svoje dnevne molitve, se mu je obraz nategnil v ironičen nasmeh, češ: Kaj mi je pa pomagalo? ... Tako je bil obupan —

*

Zopet je sedel neko jesensko jutro po prečuti noči pri pisalni mizi in ogledoval koncept poslednjega poglavja v svojem romanu „K Nirvani!“, poslednji akt svojega življenja. — Brezčutno je premišljal, kako naj se junak Branimir — to je bil on sam — poslavlja z brezpomembnim življenjem...

Ah, to sceno mora naslikati klasiško, to mora opisati, kakor da jo je pisal s svojo srčno krvjo!... Takó-le nekako:

— Krasno pomladno jutro se koplje v mladostno živahni naravi. Gozd in livada se poljubljata v solnčnem soju, od zemlje se pa dvigajo proti solncu lahne meglice, ki hočejo zastreti nebeškemu vsevidcu najnovejšo zaroko. Toda meglice se dvigajo proti solncu in — izginjajo v njegovem objemu. O vesoljstvo, ali si ti res vesoljstvo? „Kar rodi se, da pogine?“ — O Nirvana! Nisi li ti vesoljstvo? Pa kakšno vesoljstvo? Iz tebe se ne povrne nič. Od kod izhaja pa vse, da trpi? ... Tudi jaz se vrnem... ali v tebe?

V vigrednem cvetju se pomlaja gozd in po gozdu pokajo sredi cvetočih volčinovih cvetov, sredi belih telohov, zvončkov in zlatič — suhe veje pod Branimirovimi nogami: glas kakor raglja velikega petka v oživljeno naravo. Tam gori v gostem vejevju pa kuka siva kukavica, premolkne in zopet kuka ter zleta za mrčesom... V višavi nad gozdom kvaka neprikupna vrana. Morda sluti... mrtvaško pesem — — —

V praznični opravi stopa Branimir s knjižico prepisanih svojih zbranih povesti v

desnem in s samokresom v levem žepu po samotnem kolovozu . . .

Kukavica ponavlja: „Ku-kuk, kukuk, ku-ku-kuk“, in Branimir šteje: „Ena, dve, tri — ku-kuk.“

„E, poberi se k vragom! Me li vidiš in se še ti norčuješ? Vse mi je navskriž. Potrpi! Kmalu bo bolje! Branimir: naprej! Andrej Hofer je junaško stopal na morišče Stopaj, Branimir! Vse sva že obračunala.“

Na morišče je stopal Branimir, pa sam, molčé in junaško smrti zroč v oči — lastni smrti. Svojcem, prijateljem in znancem je ostavil na stanovanju list, ki se je začel: „V svoji veliki zapušenosti nisem mogel drugače. Vse se pogreza v zemljo, v zemljo se povrnem tudi jaz. Ne žalujte, ako se je moralo zgoditi naglo. Moj spomin ostane med Vami ter se dvigne kakor Feniks iz plamena v jasne višave, kjer se Vam bo prijazno smehljalo in se z Vami radovalo. Ne bojte se zame!“ — — —

Prijetno je ogrevalo toplo solnce, veselo so prepevali drobni ptički, metulji in hrošči — vse je oživelo in oživilo novo življenje — Branimir ni slišal ničesar. Zdelo se mu je, da je celo isti rjoveči lev obupnosti in očitaj, ki je noč in dan hropel v njegovem spominu, obrnil v tem slovesnem, da, naj-slovesnejšem trenutku svoj, po Branimirovi krvi hlepeči gobec strani in umolknil.

Branimir se je ozrl ponosno naokolo, da bi ga ne motil kak človeški glas še v poslednjem hipu, ko neha vse, kar je samo človeško — pozemeljsko . . . Stopil je na skalo nad prepodom v zijajočo globočino. Kakor v živih slikah — na kinematografu — mu je še enkrat zdrknilo ničevno minulo življenje mimo oči, življenje do prepada nad brezdom . . . Začel je govoriti samemu sebi v bodrilo: „Neumna igra, ki te nazivljajo življenje, jaz te zaničujem. Kaj si mi bilo, življenje? Dirka za kruhom. Ko sem mislil, da sem dosegel kruh, dosegel sem smrt. Zato ne izgubim s teboj, življenje, nič dobrega. Ako sem slabo gospodaril s tujim denarjem, je bila tega kriva družba, družba pa dobi

svoj denar gotovo povrnjen: ergo — je družba še na dobičku. Na dobičku bom tudi jaz, ker ostavim neznosno družbo in preganjajoče me dolgove . . . Torej le k Nirvani, k Nirvani!“

In Branimir pogleda pod seboj v globočino, nastavi samokres — — pok!

„Junaško si se boril, Branimir!“

France Dolgan je sedel nepremično za mizo in se tako vglobil v svoj koncept ter morda tudi v resnični konec svojega trpljenja, da ni slišal, ko je nekdo že drugič potrkal na duri. — „Pok, pok, pok“, potrka tretjič.

Dolgan vstane in se mehanično odpravi odpirat. Njegove misli so bile gotovo še nad prepodom ali celo v prepadu. Odpre, in predenj stopi — sam višji nadzornik Slanec z besedami:

„No, Dolgan, kaj ste res Vi“ — —

Dolgan ni niti poslušal vprašanja. Nagloma je bil pri blagajniški knjigi in hkrati je že imel v roki samokres . . .

„Hudnika! Ljudje božji! Na pomoč! Ta človek nori! Ne, ta človek sanja! Dolgan, pamet! Vi ste res spali . . .“

„Oprostite! Tam-le je vse pojasnilo!“ Pokaže na mizi list, nastavi smrtonosno orožje na sence in sproži, da votlo zadoni po mali sobici. Hkrati je pa ležal — revolver za Dolganom na tleh, in ko ga je v gostem dimu mogel zagledati nadzornik Slanec, ga je pograbil s tresočo roko, dočim je Dolgan stal pred njim — živ, zapanjen, prepaden in brezupen, kakor obsojenec — — —

„Kaj Vam je, Dolgan? Vi ste razburjeni! Čujte, kaj Vam povem, da pomirim Vaše živce! Sicer sem Vam namenil to povedati pozneje. Čestitam! Vaša povest „Moderni maliki“, s katero ste pred par meseci konkurirali za nagrado, je — sprejeta in obdarovana s prav častnim honorarjem!“

In Slančevo oko, dasi se je možu na licu še poznala razburjenost, ga je gledalo očetovsko prijazno. Dolgan je pa zazijal z očmi, usti in nosnicami: „A-a-a-a! Torej!“

Končati ni mogel, samo pogled mu je uhajal skozi še ne polegli dim — na blagajniško knjigo.

(Konec.)

Poslednji akt.

Povest iz literatovega življenja. — Spisal Ivo Trošt.

(Konec.)

V.

Kmalu po strelu so prihiteli nekateri sosedje vprašati in gledati, kaj se je zgodilo.

„Po nesreči se je gospodu Dolganu izprožil samokres!“

S tem jih je Slavec odpravil in svetoval Dolganu, naj gre za nekaj časa počivat; on da se povrne malo pred poldnem.

Nemo je slušal Dolgan. Slanec je odšel, ko je stisnil v žep nase naslovljeno Dolganovo pismo, in si je mislil: Zadnje čase itak na živcih zelo bolni mož je nehal pravilno delovati. Škoda, škoda! Jaz sem nameraval ž njim nekaj družega: on bi bil lahko sčasoma moj naslednik — — —

Tisto opoldne je sedel višji nadzornik Slavec v znani gostilni, kjer je Dolgan preživel mnogo lepih in mnogo hudih časov. Čakal je juhe in poslušal, kako tolmačijo gostje-tržani današnji dogodek v pisarni užitninske naklade. Slavec je bil že prečital Dolganovo pismo in se je čudil razliki med splošnim in lastnim mnenjem ter ljudski sodbi o Dolganu.

„Mož je bolan na živcih“, opomni neki pivec v nasprotnem kotu svojega soseda. Temu se je pa zdelo potrebno pomagati:

„Ni nič drugače kakor v opazovalnico ž njim!“

„Najbolje bo: naravnost v norišnico!“

„Da se ni zgodila večja nesreča!“

„To je danes najmodernejša bolezen — bolni živci . . .“

Poslednjo opazko je pristavil debel, rdečeličen možiček, ki se mu je že na nosu razodevalo veselje do božje kapljice, a nikjer ne strah pred moderno boleznijo.

Slavec je ugibal, da misli Dolgan, poslavljajoč se v listu od njega in govoreč o sramoti in goljufiji, gotovo le sam svoj razdor

s svetom; ali pa je njegova sramota fikcija . . . Natančneje mu namreč stvari ni bil razložil niti v poslednjem pismu. Zato ni mogel Slavec navzlic svojem obilnemu dušeslovnemu znanju in poznavanju nikakor do dna Dolganovemu vedenju.

Gostje so pihali juho, pogledovali iznad širnih krožnikov drug drugega, zlasti tujce in med tujci Slavca, ter mislili na bližajoče se — prikuhe. Gostobesednejši so še omenjali s kratkimi opazkami Dolganovega dogodka, in neki sloki diurnist je v svoji prebujni domišljiji in domišljivosti trdil, da ima revident Dolgan gotovo morilsko manijo že v krvi. Zato bi bilo najpametneje — je dognal najmlajši sluga Justicije — da ga orožniki uklenejo in zapró.

„Previdnost je dobra mast!“

Kar stopi v gostliniško sobo Dolgan sam. Oblečen nekoliko bolje nego po navadi, je korakal mirno, skoraj skromno. Oko mu je opazovalo svet milo, a samosvestno, ne izživajoče. Iz njega je odsevala zadovoljnost, mir, zaupnost in odločnost. Diurnistu je baš vsled tega srce z dokazi vred zlezlo navzlic „previdnosti in najboljši masti“ glede Dolganove bolezni nekam doli nizko, nizko — pod mizo. Sicer vedno preglasni pisarček je molčal, Dolgan je pa samosvestno stopil k Slavcu in ne da bi vprašal dovoljenja, prijateljski se mu nasmehnil, mu voščil običajni „dober tek!“ ter sedel poleg njega. Gostje so se natihem čudili, in Slavec se je nekoliko boječe umeknil nekdanjemu učencu.

Nestrpni molk je tlačil kakor mora še nekaj časa vso družbo, in Slavec je pogostoma skrivaje opazoval svojega tovariša, če je še normalen . . . Vse to ni Dolgana vznemirilo ni najmanje.

„Kdaj pravite, gospod, da izide moja povest?“

Slavec se je oddehnil in primaknil stol nekoliko bližje. „Vsekakor še pred novim letom!“ Hoteč ga še bolje pomiriti pristavi nekoliko glasneje: „Vi ste resnično mojster, gospod Dolgan. Tolike nagrade ni še kmalu prejel kak pisatelj med Slovenci! Vnovič čestitam!“

Med občinstvom po sobi se začne šepet: „Aha! Od sreče se mu je zmešalo. Glejte, glejte no! Tudi sreča škoduje!“

Dolganovo umerjeno vedenje je najprej zbudilo prejšnje zaupanje Slavcu, njegov duhoviti pogovor ž njim o najnovejših pojavih v domačem in svetovnem slovstvu pa ostalim gostom. Začeli so počasi ostavljati sobo s prepričanjem, da je njegovo jutranje vedenje zagonetka, ali je pa Slavec zagonetka, ki stvari ni naznanil in občuje celo prijateljski z Dolganom.

To je slutil tudi Dolgan. Ali njemu so se prijazno smehljale oči, kakor mavrica po divjajoči nevihti. Slavec se obrne dobrohotno k njemu kakor oče k sinu:

„Hvala Bogu, da ste ostali živi in zdravi, da boste mogli uživati sad svojega uma!“

Dolgan se je hvaležno nasmehnil.

„Hvala Vam za Vaše prijateljstvo, gospod nadzornik. Vi ste —“

„No, no, nikar preveč hvale!“ je hitel radostno Slavec. „Rad Vas imam, in veste, da sem se že davno zanimal za Vas!“ Dobro mu je delo namreč, da je bil Dolgan njegov tako vrlo uspeli učenec.

Začela sta prav zaupno kakor nekdanje dni. Prejšnje vznemirjenosti ni bilo niti sledu na Dolganovem licu. Kakor da se ni med njima dogodilo ničesar, je stopal potem z nadzornikom po službenih opravilih in ga prašal zvečer že utrujen in nekoliko boječe, če bo pregledal tudi združno blagajno . . .

„A, kaj še? Tega mi ni prav nič treba. Saj jo vodite Vi?“

Dolgan je prikimal neodločno.

„No, potem upam, da je v najlepšem redu. Za deželno penzijo itak ne bo še dolgo niti — kvasu ne.“

Dolgan bi bil najrajši jezno stisnil obe pesti in na vso moč udaril po mizi, da bi

kozarci zvenčeč odleteli do stropa in skozi strop; ustnice bi si bil pregrizel in brke so mu v ta namen že lezle med podočnike.

To pa le za hip. Ko se je spomnil, da takoj lahko založi ves primankljaj, kadar dobi priznano nagrado in da mu še nekaj ostane povrhu, ga je minila tudi jeza in nestrpnost. Objel bi bil Slavca, objel ves svet . . . Začel se je sramovati, da se je zjutraj tako prenaglil in vedel tako nespametno. Hkrati mu je pa vendar srce veselo poigravalo, da je zmagal on, zmagal ovire in zmagal še lepše nego njegov junak iz romana „K Nirvani“, katerega je pa sklenil v tistem trenutku vsega predelati in tudi prekrstiti v roman „Od prepada — do slave!“

In on sam začne drugačno življenje . . .

Slavec je pogledoval po strani svojega spremljevalca, ki je bil nenavadno zgovoren in vesel, rekel je tudi on vmes katero in se mu celo pomagal smejeti, a vprašati, kaj je bil pravi vzrok njegovemu vznemirjenju zjutraj, se ga vendar ni upal.

* * *

„Moderne malike“ je kritika sprejela zelo pohvalno, a še pohvalneje Dolganovi nekdanji tovariši hvalivci — pivci. Ti so hoteli roman povzdigniti med prve pojave svetovnih literatur, pa ga niso, ker jim ni hotel Dolgan nič plačati za to. Malemu Puntariču se je vsled tega kadilo do konca in kraja. Ko bi se ne bal, da mu bo Dolgan delal sitnosti v službi, bi mu privoščil — to je trdil javno — da bi dobil pohlepno Lino za soprogo. Pa možiček se je bal sitnosti in se postavljaj med tovariši samo z izgovorom:

„E hej, ko bi bil jaz on, bi se pokazal drugače! E hej, to bi videli! Vino bi teklo od mize, mi bi padali pod mizo . . .“

Tovariši so se mu smejali kakor vselej in si namigavali skrivaj, da sam povprašuje za Lino. Toda Lina se je dotlej že izgubila za dragocenimi nakiti nekam med svet, kjer bi je ne pogledal nihče izmed prejšnjih znancev. Tudi Puntarič je vihal nos, vzdihoval po nekdanji Lini, po zginoli penziji, po

nekdanjih časih in po nekdanjih pijačah na Dolganov račun. Ko se je odobrovoljil, je ljudem prerokoval boljših časov ter jim prihodnje dobrote opisoval s sladkostimi, po katerih je zaman vzdihoval on sam. Dolgana pa ni hvalil več.

Zastran tega je vendar Dolgan mirno pisal in spisal še marsikatero povest. In dasi njegova slava ni segala prav do neba, si je vendar slehern dan bolj laskal sam, da njegovo ime ne ostane tako pod nič v literaturi... Tudi delo „Od prepada — do slava“ je kmalu izšlo, in kritika ni bila najneugodnejša. —

Gospod Slavec je ostal Dolganu zvest, očetovski prijatelj. Nekoč sta sedela zopet skupaj v gostilni. Zatapljala sta se v same slovstvene pogovore, in Dolgan je pri njih kdove kolikokrat popravil nanosnik, katerega je bil začel nositi po poravnanem primankljaju v društveni blagajni...

Slavec je bil izredno dobre volje. Poklical je celo steklenico črnega in končno povedal Dolganu, da ga ne bo nadzoroval več, ker je dobil — mirovino. „Zatorej še zadnjič v našem stanu živio, gospod Dolgan!“ Oči so se mu prijazno svetile in roka se je bližala Dolganovi kupici. —

„Gospod nadzornik! To je zame posebna čast, a povedal sem Vam, da sem zelo obožovan proti hvali in graji. Bog živi Vas tudi v pokoju, dasi Vas bom zelo pogrešal.“

„Ne boste me ne! Vedno Vam bom zvest svetovavec.“

In zazvenčali sta kupici, zazvenčali sta vse drugače kot nekaj, ko je še Dolgan s tovariši popival in mlatil prazno slamo in poslušal neslano hvalo.

Pozno je že bilo, in gostilničar bi bil najrajši opozoril gospoda na policijsko uro, pa se je bal zameriti se odličnima gostoma ter si je pomagal samo s brezpomembnim hrkanjem in požiranjem sline. Dolgan in Slavec sta govorila, kakor da se nista videla že pol veka.

Slavec mu je ponudil pobratinstvo in šepetaje povedal, da je že dognana stvar o njegovem imenovanju — višjim nadzornikom, kadar pojde v pokoj on — njegov svetovavec in rešitelj. Obraz in oči so se mu prijazno svetile, ko je pristavil:

„Da boste imeli — a — da boš imel, gospod pisatelj, več časa in tudi več denarja za napredovanje v hramu božanstvene umetnosti!“

„Srčna hvala, prijatelj, za vse; samo kado se me ne prime več!“

Oba sta se smejala in se jela odpravljati.

*

Uredništva raznih listov pozneje sicer niso bila več preplavljena z Dolganovimi spisi, a tudi nazaj jih ni dobival več cele koše, pisal je pa Dolgan — kadar je utegnil in čutil resnično potrebo — pisal dobro. In kadar je sedel ter prijel za pero, se je hvaležno in zadovoljno nasmehnil ob spominu, kako se je bil nekoč pripravil, da opiše poslednji akt svojega življenja drame. To je bil — je priznaval na tihem — res poslednji akt v trpljenju, lahkomišelnosti, uživanju in praznem hlastanju po slavi in poveličevanju, v njegovem pametnem, treznem in preišljenem življenju pa ni bil poslednji.

Društvena blagajnica in njegov revolver pa nista nikdar več prišla v sovražno dotiko.

